

TRIANON 100
TRIANON KÖVETKEZMÉNYEI
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Révkomárom, 2020. december 17.

ABSZTRAKTOK

TRIANON 100
TRIANON KÖVETKEZMÉNYEI
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN
Révkomárom, 2020. december 17.
ABSZTRAKTOK

Szerkesztő:
Novák Anikó

Kiadó:
TéKa – Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális
Társulása
Impulzus Társulás
Komárom, 2021

Lektor:
Novák Anikó

Tördelő:
Bajcsi Ildikó

Nyomdai előkészítő:
Bencze Dávid

ISBN 978-80-972742-9-0
EAN 9788097274290

A kiadvány megjelenését a Bethlen Gábor Alap
és az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatta.

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

PROGRAM

TRIANON 100 KONFERENCIA TRIANON KÖVETKEZMÉNYEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Szervezők:

TéKa – Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális
Társulása
Impulzus Társulás

Időpont:

2020. december 17.

Helyszín:

Révkomárom, Kossuth tér 3.
(a Csemadok városi szervezete)

- 10.00 Megnyitó
- 10.20–10.40 **Bencze Dávid (EKE):** Az érsekújvári államfordulat néhány aspektusa helytörténeszek tollából
- 10.40–11.00 **Lengyel Ákos (EKE):** A komáromi városi bandérium szerepe és működése Trianon után
- 11.00–11.20 **Bajcsi Ildikó, PhD (Clio Intézet):** A komáromi zsidóság története az 1918–20-as és az 1938-as államváltások tükrében
- 11.20–11.40 **Olosz Levente (EKE):** A zsidó nemzeti mozgalom ébredése Erdélyben (1918–1920)
- 11.40–12.00 Szünet
- 12.00–12.20 **ThDr. Somogyi Alfréd, PhD (SJE):** Trianon és a felvidéki reformátusok

- 12.20–12.40 **Tömösközi Ferenc, PhD** (SJE): A Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület 1921-es püspökválasztásának története
- 12.40–13.00 **Gaál Veronika** (EKE): Prágai tavasz a magyar külügyminisztériumi iratok tükrében. Az 1968 augusztusához vezető út magyar vonatkozásai
- 13.00–13.30 Vita
- 13.30 Zárógondolatok

Bencze Dávid¹
(Eszterházy Károly Egyetem)
**Az érsekújvári államfordulat néhány aspektusa
helytörténeszek tollából**

A Monarchia felbomlásában kétségtelenül több külső és belső tényező játszott központi szerepet. Ilyenek a birodalom, illetve Magyarország soknemzetiségű jellege és a nemzetiségek magyarokkal ellentétes elképzelései, melyek idővel radikálisabb nemzeti mozgalmakká váltak, és az elszakadás mellett döntöttek. Második tényezőnek a birodalom szomszédságában létrejött új államok irredenta politikáját tarthatjuk. A harmadik lényegében az előbbi tételek felerősítő faktora, vagyis az elveszített világháború ténye. A negyedik – mely az előzőhöz kapcsolódik – a háborút lezáró béke rendszere és a nagyhatalmak elképzelései, melyben a birodalom nem maradhatott meg addigi formájában.

Mindezzel együtt kétségtelen, hogy Trianon a magyar nemzeti tragédiáknak a legmarkánsabb pillanatához tartozik. Egyrészt azért, mert a területi integritásának olyan változására került sor, amit olyan kétségbeesés követett, amely végsőkig a visszafordíthatatlan megváltoztatásához ragaszkodott. Másfelől azoknak a magyarok sorsához kötődik, akik ezt követően váltak az anyaországból kivált újonnan létrejött államok kisebbségeivé. Ők az anyaországtól, illetve a tömbmagyarságtól elszakítva kvázi „idegen” területre kerültek. Már az elején hangsúlyoznunk kell, hogy Trianon traumatikus hatása miatt a magyar történetírásnak talán pont ez a legtárgyaltabb témája. Azonban arról ez idáig kevés munka született, hogy az elcsatolt területeken élő történetírók miként reflektálnak az 1918–1920 közötti eseményekre. A magyar történetírás sokkal inkább a mainstream történetírók narratíváját tárgyalja, s az „ismeretlen” történetírók elbeszélései a háttérbe, vagy sokkal inkább a homályba húzódnak.

1 Az előadó előadását Magyarország Collegium Talentum Programja támogatta.

A konferenciára szánt előadásom célja, hogy az érsekújvári történetírók az impériumváltással kapcsolatos műveiből egy-egy 1918–1919 között lezajlott eseményt bemutassak. A két kiválasztott szerző Saskó Kázmér és Vágovits Gyula. Mindkét személyt méltón neveztek lokálpatriótának és városi krónikásnak, hiszen több Érsekújvár múltjával kapcsolatos szerzeményük jelent meg, illetve e témában előadásokat is tartottak.

1905. március 11-én született a lokálpatrióta, kórházi jogtanácsos, múzeumalapító Saskó Kázmér Nagycsepcsényben (Velký Čepčeben). Értelmiségi családból származott, szülei 1913-ban kerültek Érsekújvárra. Apja, Saskó Gyula városi tisztviselő volt.

Saskó Kázmér gimnáziumi tanulmányait Érsekújvárbán végezte. Korán megszerette a történelmet. Bélyegeket, régi tárgyakat, pénzerméket kezdett gyűjteni. A pozsonyi egyetem jogi karán szerzett diplomát. Numizmatikus is volt, számos helyi, haza és külföldi lapba írt szócikket. Intenzíven tevékenykedett a Honismereti Körben, melynek egyik alapító tagja is volt. Számos előadást tartott történelmi témákról. 1935-ben Érsekújvár török uralom alóli felszabadulása 250. évfordulójának évében jött létre a későbbi múzeum magvát képező néprajzi-helytörténeti kiállítás, mely elsősorban Saskó Kázmér, Ludvik Albrecht, Szőke Béla és Thain János buzgalmának köszönhető. A témám szempontjából az Érsekújvár krónikája 1545–1948 című, 1969-ben írt munkája fontos adalékokat tartalmaz az impériumváltás helyi eseményei kapcsán. A műve egyébként kronologikus sorrendben, naplószerűen íródott. Érdemes még megjegyezni, hogy a szerzőnek nem sikerült ideológiamentesen megírnia művét, erősen érződik rajta a szocialista szellemiség.

Vágovits Gyula 1895. szeptember 16-án született Érsekújváron. Felmenői szerb származású dunai hajósok voltak. Édesapja, Vágovits Antal Győrből költözött Érsekújvárra, ahol a postánál levélkihordóként dolgozott. Vágovits Gyula érsekújvári gimnáziumi tanulmányai befejezése után fizetett ideiglenes díjnyújtás

kezdett dolgozni a helybéli járási főszolgabírói hivatalban. 1915 januárjában besorozzák, de mivel önként jelentkezik katonai szolgálatra, megválaszthatja, hogy hol teljesítsen szolgálatot. Ő az ekkor Nyitráról Érsekújvárra vezényelt magyar királyi 4. honvéd táborigazgató ezredet választja. Vágovits Gyula (1895–1986) lelkes érsekújvári lokálpatrióta és helytörténész hagyatéka több, a város múltjával foglalkozó kéziratot tartalmaz. Az előadásomban az Érsekújvár 1544-től 1944-ig tartó időszakát tárgyaló *Historia oppidi Archi-episcopalis Érsekújvár ab anno 1544 usque ad a. 1944.* című művét vizsgálom. E narratív jellegű mű nem viseli magán a személyes elfogultság nyomait, de kiemelendő, hogy Saskó Kázmértól eltérően Vágovits inkább nevezhető jobboldalinak.

Előadásomban sajnos nem kerülhet sor mindkét mű teljes körű bemutatására, így csupán néhány általam kiválasztott eseményt vetek össze: az 1919. január 2-án megszervezésre kerülő tiltakozó nagygyűlést és a csehszlovák hadsereg birtokbavétele elleni esetleges területvédelem eseményeit, a város csehek általi birtokbavételét, illetve az 1919. május 22-i Kossuth-szobor ledöntését.

Érdekes megjegyezni, hogy az ideológia mindkét mű esetében mennyire megváltoztatja az adott esemény történeti narratíváját. Hiszen amíg Vágovits Szmrecsányi György szerepét emeli ki az ellenállás megszervezésekor, addig Saskó nemhogy említést sem tesz a pozsonyi alispánról, hanem Steiner Gyula polgármestert emeli ki, aki szocialista képviselő volt. Hasonló eset, amikor a magára hagyott város képviselőiről írnak a szerzők. Vágovits kihangsúlyozza, hogy a képviselők elhagyják a várost, viszont hozzáteszi, hogy a város készpénztartalékait magukkal viszik a képviselők.

Bajcsi Ildikó
(Clio Intézet)

A komáromi zsidóság története az 1918–1920-as és az 1938-as államváltások tükrében

Az előadás az 1918–1920-as, valamint az 1938-as államváltások tükrében vizsgálja a komáromi és a környékbeli zsidóság történetét. Az 1918–20-as főhatalomváltást megelőzően a 13. századtól jelen volt a zsidóság a Vág és a Duna mentén. A dualizmust követően nagymértékű fejlődés ment végbe Komáromban is, a 19. század végén pedig már 650 izraelita fő élt a városban.

Az első világháború vége egy új korszak kezdetét is jelentette Komárom lakói számára, hiszen a város balparti részét Csehszlovákiához csatolták. Ekkor már a zsidók létszáma elérte a 2250 főt a városban. Bár Magyarországon és Csehszlovákiában is voltak pogromok, a zsidóellenes megnyilvánulások Komáromot csak kisebb mértékben érintették. Az ortodox és neológ hitközségek életét ugyanakkor megnehezítették a határátlépés problémái, valamint a Budapesttel való kapcsolattartás nehézségei.

Az érvényesülési lehetőségek, vagyis az ún. „közvetítési kényszer” – az illetőség, az állampolgárság megszerzése, a munkalehetőségek vagy épp az iskoláztatás jobb körülményeinek biztosítása – az asszimiláció felé hatott a Csehszlovákiába került zsidóság körében. Az 1921-es csehszlovákiai népszámlálás szerint Szlovákiában összesen 135 918-an vallották magukat zsidó nemzetiségűnek, ezen belül 21 584 fő, vagyis mindössze 16%-uk sorolta magát a magyar nemzetiségűek közé. Az 1930-as csehszlovák népszámlálás alkalmával viszont már az 1910 előtt magyar anyanyelvűvé vált izraeliták 53%-a zsidó nemzetiségűnek, 32%-a csehszlováknak és mindössze 9%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek Szlovákiában.

Komárom ezzel együtt idegenkedett a csehszlovák állam által felkínált zsidó nemzetiség kategóriájától, 1921-ben a 2253 lélek-

ből mindössze 128 izraelita vallotta magát zsidónak. Az 1930-as népszámlálás szerint pedig 653 zsidó nemzetiségű élt a városban. Ez tehát eltérő képet mutatott az országos adatokhoz képest, és azt bizonyította, hogy a komáromi zsidóság magyar identitását megtartotta. Erre utal a helyi izrealiták aktív szerepvállalása a helyi magyar kultúrában és nagyszámú jelenlétük a magyar oktatásban. A két háború közötti időszakban a zsidóságnak a gazdaság területén is erős pozíciói voltak a városban. Az 1929-es adatok alapján a helyi termelés 68%-a magyar, 27%-a zsidó, 5%-a cseh vagy szlovák kézben volt. Emellett a helyi zsidóság aktív kulturális és sportélete is azt bizonyítja, hogy jó körülmények között éltek ebben az időszakban Komáromban. Fontos megemlíteni például a Debóra Nőegylet mellett a Chevra Kadisha szentegylet, illetve a cionista szervezetek – a Hasomer Hacair vagy a Makabi Hacair sportegyesület – jelentőségét a városban. A komáromi zsidóság többsége tehát a hatalomváltást követően kulturális szempontból megtartotta magyar identitását, a demokratikus Csehszlovákia szabad és egyenlő állampolgári körülményei pedig a helyi izraelita közösség fejlődését is magukkal hozták.

Az 1938-as első bécsi döntés értelmében Magyarország 11 927 km² területet és kb. egymillió – 84,4%-ban magyar – lakost kapott vissza Csehszlovákiától. Az 1938-as magyar összeírás alapján ezen a területen 1 041 401 lakos élt ekkor, közülük 879 007-en magyarok (84,4%) és 123 864-en szlovákok (11,9%) voltak.

Az 1938. november 2-i első bécsi döntés a Magyarországhoz visszacsatolt felvidéki zsidó lakosság életkörülményeit is nagymértékben befolyásolta. 1941-ben a Csehszlovákiától „visszatért” részekén Kárpátaljával együtt ugyanis 146 000 zsidó lakost regisztráltak, akik közül 68 000 személy a korábban Szlovákiához tartozó területeken élt. Fontos megemlíteni, hogy a felvidéki izraeliták 95,5%-a ekkor városban élt, melyből Komáromban összesen 2473, a járáshoz tartozó Nagymegyeren pedig 522 zsidó lakost jegyeztek.

A komáromi, illetve a környékbeli zsidóság életkörülményei szinte azonnal megváltoztak a magyar csapatok bevonulását követően. Magyarország ugyanis politikai szintre emelte az antiszemitizmust az 1938-as első zsidótörvénnyel, amely nagyban korlátozta a zsidók részvételét a gazdasági életben. A kezdeti „spontán” atrocitások után az 1938. november 10. és december 22. között működő katonai közigazgatás időszakában a magyar csendőrök 1938. november 15-én községi illetőség nélküli komáromi zsidókat hurcoltak el a szlovák–magyar határ menti területekre, ahol embertelen körülmények közt tartották őket.

A Felvidék „visszatérését” követő első hónapokban a helyi antiszemita közbeszéd megteremtésében a zsidóság nemzeti lojalitásának megkérdőjelezése töltött be főszerepet. A komáromi, illetve a környékbeli sajtó rendszeresen jelentetett meg zsidóellenes cikkeket, amelyeken belül a legfőbb vádat a helyi zsidók opportunizmusa, vagyis az izraeliták csehszlovák időkben tanúsított nemzetellenes magatartása alkotta. A felvidéki antiszemitizmus megteremtésében kulcsszerepe volt a felvidéki ügyek tárcanélküli miniszterévé kinevezett Jaross Andornak, akinek a jogköre a visszacsatolt területek minden kérdésére kiterjedt.

A második zsidótörvényt követően a gazdasági őrsváltás helyi folyamatai erősödtek fel Komáromban és a komáromi járásban is. Ezt mutatják az iparrevíziós ügyek, az árjásítást követő társadalmi és gazdasági konfliktusok, valamint a törvények végrehajtásának bonyodalmai a városban. Mindezt azért, mert az első hónapokat követően a felvidéki zsidókérdésben egyre inkább a gazdasági alapú antiszemitizmus vált dominánssá. Ez pedig a magyarországi unifikáció, vagyis a trianoni Magyarországra való betagozódásnak is fontos részét képezte.

A felvidéki zsidó iparosok 70-80 százalékát kizáró gazdasági intézkedésnek az egész Felvidék számára káros társadalmi és gazdasági hatásai voltak. A szociálisan hátrányos helyzetben lévő „visszatért” Komáromot mindez kiváltképp érzékenyen érintette. A környék

lakosságát így mind nemzeti, mind szociális szempontból egyre könnyebben befolyásolta a központi zsidóellenes propaganda. Az antiszemita hangulat pedig Komárom városában 1940-ben már a városi vezetésben is megnyilvánult. Ezt mutatták az Alapy Gáspár polgármester és más városi vezetők között kialakult konfliktusok is ebben az időben. A zsidóellenes kezdeményezések súlyos dilemmák elé állították Alapyt, a zsidókkal szembeni rendelkezések törvényellenes kijátszását azonban ő sem támogathatta. Ezek közé a törvényszegő módszerek közé tartozott a stróman-rendszer, amely Komáromban és a környéken is elterjedt már az 1939-es évtől. Ennek felszámolása érdekében a városban szigorú rendelkezések bevezetését helyezték kilátásba 1941 elején.

Az egyre keményebb intézkedések, például a zsidók közéletből való kizárása pedig már a harmadik zsidótörvény felé mutattak, amely egy újabb fejezetet nyitott a komáromi és a környékbeli zsidóság életében.

Olosz Levente

(Eszterházy Károly Egyetem)

A zsidó mozgalom ébredése Erdélyben (1918–1920)

Magyarországról hét küldött érkezett az első cionista kongresszusra. Vezetőjük Rónai János balázsfalvi ügyvéd volt, aki a kongresszus után Nagyszebenben szervezte meg az ország első cionista egyesületét. A neológ és az ortodox vezető körök hevesen támadták a mozgalom hazai képviselőit. A neológia a cionizmust nemzeti és vallásos alapon egyaránt elutasította. Szerintük a zsidó nemzeti mozgalom nem fér össze a magyar zsidók patriotizmusával és magyarságával, mi több – az ortodoxiával egyetértve – állították, hogy a cionizmus ellentétes azzal a vallásos tanítással, amely a zsidó államiság visszaállítását a Messiás eljöveteléhez köti. A cionizmus első magyarországi központja Pozsonyban alakult ki, és az ortodox vezetők ellenkezése ellenére a pozsonyi jesiva bevonódott a mozgalomba. A Bettelheim Sámuel által 1897-ben, Ahvat Cion néven alapított cionista szervezethez két év múlva a jesiva 120 növendéke csatlakozott. Az országos szervezet és a budapesti cionista egyetemi hallgatók egyesülete, a Makkabea megalapításával a mozgalom központja Pozsonyból Budapestre tevődött át, ott a neológiához közeli tagok vették át a mozgalom irányítását.

Erdélyben a legfontosabb cionista központok a nagyobb városokban alakultak ki. A kolozsvári neológ hitközség rabbija, Eisler Mátyás által 1900 és 1906 között vezetett Izraelita Felolvasó Egyesület a zsidó kultúra céljait szolgálta, igaz, a politikai cionizmustól még tartózkodott. Az 1907-ben létrejött Ezra azonban már sokkal közelebb állt a zsidó nemzeti eszméhez. Célja a zsidó főiskolai ifjúság tömörítése és a zsidó kulturális nevelés elősegítése volt. Szatmárnémetiben 1905-ben alakult cionista egyesület, 1907-ben pedig női cionisták tartották meg első felolvasó estélyüket. Temesváron a Hatikva Cionista Egyesület létesítésére 1908-ban került sor.

Erdélyben a rabbik és hitközségek kiemelt szerepet játszottak a cionista egyesületek létrehozásában. A legtöbb zsidó kulturális vagy cionista egyesületnél ott bábáskodtak, néhány esetben nyíltan kiálltak a cionizmus mellett. Erdélyben az ortodox rabbik ebben a tekintetben túlsúlyt képeztek, elég csak Glasner Mózesre, Schück Bernátra, Krausz Józsefre vagy Jordán Sándorra gondolni. Kezdetben a rabbik az ifjúsági szervezetekben a zsidó kultúra megismerését és a zsidó öntudat kiteljesedését szorgalmazták. Azonban az egyesületek tevékenysége legtöbbször összefonódott a cionista munkával, végül a rabbikat, néha a hitközségeket is magukkal rántották. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy minden ortodox rabbi cionista lett volna.

Az első világháború alatt a zsidókérdés helyi és országos szinten is kevesebb figyelmet kapott. A közvéleményt ekkor jobban lekötötték a háborús fordulatok hírei, valamint a háttérországban folyamatosan növekvő nehézségek. A zsidóság – beleértve a cionistákat is – teljes odaadással kivette részét a köztelherviselésből. A háború végére azonban a harcok okozta szenvedés és a gazdasági megszorítások szülte nélkülözés frusztrációjáért a társadalom felelőssé tehető bűnbakokat keresett. Tisza István mellett egyértelműen a zsidók is kiválasztásra kerültek. A zsidóellenes közhangulat szításában Prohászka Ottokár székesfehérvári katolikus püspök jeleskedett.

A háborúba belefáradt országban 1918 októberében kirobbant a polgári (őszirózsás) forradalom. A kaotikus állapotok közepette az általános elitellenességbe és fosztogatásokba ágyazva gyakran következtek zsidóellenes atrocitások is. Ezeknek forrásai az általános úrgyűlölet és a háborús nélkülözések voltak. Az egész országból érkeztek hírek zsidó kereskedők, boltosok kifosztásáról, kisebb pogromokról.

1918-ban a két legerősebb cionista csoport Temesváron és Kolozsváron székelt. Előbbi a Vermes Ernő által vezetett Hatikva Cionista Egyesületben öltött testet és Alexander Marmorek kato-

naorvos köré szerveződött, míg utóbbiban az 1907-ben létrejött Ezra dominált, amelyet Glasner Mózes ortodox főrabbi és Eisler Mátyás neológ rabbi támogatót, Kohn Hillel és Blau Pál vezetett. Az impériumváltás napjaiban e két városban aktív önszerveződés zajlott. 1918. november 10-én a Temesváron megalakult Zsidó Nemzeti Szövetség a zsidóság kisebbségként való elismeréséért és az állampolgári egyenlőségért szállt síkra. Kolozsváron hasonló szervezkedésre került sor, és mivel a cionisták többsége ebbe a városba koncentrált, itt hozták létre az Erdély egészére kiterjedő cionista ernyőszerkezetet.

Az erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség alakuló gyűlésére 1918. november 20-án került sor az Uránia filmszínházban. Betegsége miatt a megválasztott elnök nem tudott részt venni, átfogó beszédet Székely Béla, hírlapíró mondott, a rendezvényt Eisler és Glasner rabbik jelenlétükkel legitimálták. Székely elsősorban a jogvédelem szükségességét emelte ki beszédében, többek között azt mondta: „A célja ennek a szövetségnek, hogy a zsidóság erejével biztosítsa magának mindazon jogokat, amelyeket az emberfiától nem lehet megtagadni.az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetséggel olyan szervezetet [kell] teremtenünk, amely a zsidóságot képviseli, s meg tudja védeni ott, ahol a népek jogaiért szállnak síkra.” Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség programjába is bekerült a palesztinai zsidó állam felállításának célkitűzése. A program szellemében nemsokára már a palesztinai kisbirtok megvásárlásának módját részletezték, a terület befogadóképességéről cikkeztek, valamint a hebraizáció jegyében felvetették az erdélyi zsidók névváltoztatásának szükségességét. Emellett megalakították az Új Kelet cionista hetilapot.

A román hatalomváltás elősegítette a cionista mozgalom kiépülését, mivel az új hatalom a cionisták szervezkedésében már kezdettől a magyar kisebbség egységét gyengítő potenciális elemet látott. A román hatóságoknak más kelet-európai nemzetállamokhoz hasonlóan az volt a célja, hogy a zsidóságot leválassza a ma-

gyar közösségről. A két fél között megtörtént a kapcsolatfelvétel. A cionisták politikai életben való részvételét a fennálló rendkívüli intézkedések (ostromállapot) még akadályoztak. A politikai életbe való bekapcsolódást túl elhamarkodott lépésnek gondolhatták, mivel az Új Kelet később helyesbítette a cikk állításait. Fischer megnyilatkozását magánvéleménynek titulálta, és a semlegesség álláspontjára helyezte a Szövetséget a magyar és román hatalmi érdekek között.

Az 1918-ban alapított intézményekre alapozva, hosszú, kitartó munkával érték el, hogy a 20-as évek végére az Erdélyi zsidóság több mint fele szimpátiát érezzen a cionista ideológiával és a létrehozott Zsidó Pártra szavazzon.

Tömösközi Ferenc
(Selye János Egyetem)

A Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület 1921-es püspökválasztásának története

Az előadás a Dunáninnyi Református Egyházkerület alakuló közgyűlésén meghirdetett püspökválasztás történetét vázolja fel. A téma fontosság jelzi, hogy sem a tiszáninnyi, sem a kárpátaljai egyházkerületben nem eredményezett ilyen vitát az újonnan létrehozott egyházkerületek élére javasolt püspök személye. A dunántúli egyházkerületet alkotó barsi és komáromi egyházmegye ellentétes nézetei a püspökválasztásban csúcsosodtak ki, mivel korábban, az egyházkerület létrehozása folyamán már figyelemre méltó érdekellentétek jöttek létre.

Jelen téma főszereplői Balogh Elemér pozsonyi és Patay Károly alsószecsei református lelkészek. Balogh Elemér a komáromi, míg Patay a barsi egyházmegye jelöltje volt. Balogh neve a komáromi egyházmegye és az egyházkerület önszerveződési munkálatai körül nem tűnik fel. A személye inkább csak a püspökválasztás során került előtérbe. Adódik a kérdés, hogy miért nem azt az embert jelölték és választották meg püspöknek, aki az önszerveződésnek a legelső pillanattól kezdve a legnagyobb harcosa volt. Vajon miért nem biztosították egyöntetűen a támogatásukról azt a Patay Károlyt, aki rangidős esperesként a legszignifikánsabb alakja volt az egyházi önszerveződés mechanizmusának, ellátva a püspök helyettesi teendőket? Hiszen egyházkerületében egyházi vezetőként a lehető legpontosabban látta az önszerveződés halogatásának súlyos következményeit. A vonatkozó szakirodalomból úgy tűnik ki, mintha Balogh Elemér megválasztása a lehető legkézenfekvőbb megoldás lett volna. Mélyebb levéltári kutatások során viszont élénk tárul sok olyan adat, mely jelzi: korántsem volt ez olyan egyértelmű, ugyanis nem mindenki értett egyet Balogh Elemér jelölésével.

A két egyházmegye szembenállását a püspökválasztásnál egy korábbi, hosszabb vita már kimélyítette. A vitás kérdés lényege az volt, hogy a komáromi egyházmegye az egyházkerületi döntésig, sőt a szavazáson is elvetette a Magyarországtól független egyházkerület létrehozását, míg a barsi egyházmegye Patay Károly esperessel és helyettes püspökkel az élén az önszerveződés támogatói volt.

Az egyházkerületi alakuló közgyűlést megelőző napon volt a komáromi egyházmegye közgyűlése, ahol ismét a Magyar Református Egyháztól való elszakadást tárgyalták. A közgyűlés az egyházalkotmány megváltoztatását nem látta szükségesnek. 1921. január 27-én szintén Komáromban hívták össze a Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület közgyűlését. Tárgyalás alá került az, hogy Dunáninnyi Református Egyházkerület néven szervezzék meg az új és független egyházkerületet, tovább az, hogy az önszerveződésért járó állami segílyt elfogadják-e vagy sem, illetve, maradjanak-e mégis csak a status quo mellett. A javaslatok mellett és ellen egyenlő számú szavazat született, így a püspökhelyettes szavazata döntött. Patay Károly az elszakadás mellett szavazott, és ezzel létrejött a Szlovenszkói Dunáninnyi Református Egyházkerület. Ugyanezen közgyűlés elrendelte, hogy az egyes egyházközségek a püspöki és főgondnoki szék betöltésére irányuló szavazataikat február 20-ig adják le. Patay a félremagyarázások miatt hivatalosan is elrendelte az egyházkerületi tisztségekre a gyülekezeti részről megejtendő szavazást. A voksok leadásának határidejét így az előzőleg megadott február 20-ról március 15-ére módosította. Ettől kezdve beindultak a szakértőborok kampányai, és lényegében mindenki letette a voksát. Soós Károly az esperesnek írt levelében a püspök személyére vonatkozólag felhívta a figyelmet arra, hogy erre a tisztre a legalkalmasabbat, legkiválóbbat, legjobb szervező és kormányzó erőt, a legtisztább és legélesebb látásút kell választani. A komáromi egyházmegyében szerinte több ilyen személy van, mint a barsi egyházmegyében, s megjegyzi, hogy nem vezethet csak a hála és elismerés a múltban tett fára-

dozásért. Valószínűsíthető, hogy ez egy nagyon finom utalás lehetett Patay Károly személye ellen. Ezenfelül Pataynak nagyon alacsony volt a támogatottsága a komáromi egyházmegyében. Ehhez nagyban hozzájárult az a negatív hangvételű kampány, amely a püspöki teendők átvételétől kezdve meghatározta a Patayhoz fűződő viszonyt. A levéltári anyagokból úgy tűnik, hogy ennek a Patay-ellenes hangulatnak a fő szószólója Vargha Sándor lehetett. Patay támogatói bázisa lényegében a barsi egyházmegyére korlátozódott, mégis mind a két egyházmegye lelkészeinek szétküldték azt a körlevelet, amelyben arra buzdítottak, hogy Patay Károlyra adják le szavazataikat. A legkorábbi ismert reakció Balogh Elemér jelölésére Sedivy László nyitrai missziós lelkész 1921. január 28-án kelt levele, amelyben leírta, hogy teljesen felesleges jelölni erre a pozícióra, mert fokozódó halláskárosodása képtelenné tenné arra, hogy ellássa a püspöki tisztséggel járó feladatokat. Ezt a levelet még a körlevél előtt küldte az esperesnek. Alternatívának javasolta Söröss Bélát, mégpedig azért, mert ha valamilyen közintézményt – lehetséges, hogy Sedivy itt a lelkészképzőre gondol – szeretnének Losoncon létrehozni, akkor így több esély lenne rá. Balogh Elemér számára pedig személyre szabottan kitalált egy posztot, mégpedig külmissziói titkár címet. Sedivy nem véletlenül veti fel a külmissziói titkári kinevezést, ugyanis ő is tudta, hogy Balogh Elemérnek nagyon jó külföldi kapcsolatai voltak. Annak ellenére, hogy a komáromi egyházmegyében a lehangosabb támogatói Balogh Elemérnek voltak, számbelileg nem voltak igazán többségben. Figyelmesen végigolvasva a püspökjelöltet támogató névsort, láthatjuk, hogy hiányzik többek között Tóth Kálmán esperes is, aki Patay Károlyt támogatta. Ezt onnan lehet tudni, hogy a szavazatok leadási határideje és az eredmények közreadása után Balogh Elemér egy levelében reagált Tóth Kálmánnak a püspökválasztási időszakban kifejtett munkájára. A herefordi anglikán püspök, a *The Modern Churchmen* 1920. márciusi számában megjelent írásából vett idézetet ajánlja az esperesnek: „harcolj, ha valami ügy

ellenese vagy, amíg a harc ideje tart, de ha az ütközet ellenedre dől el, tarts ki a többség határozata mellett, és segítsd az sikerre vezetni.” Mint írja, az idézet első felét már teljesítette, és most reméli, hogy a megtett nyilatkozatok az idézet második felét ténylegesen be akarják váltani. Balogh valószínűsíthető győzelmének a hírére elindult ellene egy személyes sértettségéből fakadó támadás. Ezt próbálták volna meg felhasználni ellene, hogy rossz színben tüntessék fel. Ez az eset Boross Kálmán ügye volt, aki vélt, vagy valós sérelmét igyekezett olyan formában felhasználni, hogy az estlegesen kérdéseket vessen fel az új püspök pártatlanságát illetően. Patay Károly az ellene szóló támadásokra reagálva többek között azt írta, „holott ha oly nagyon törekedtem volna a püspökségre, siettem volna minél előbb elrendelni! Sőt még a szavazatok felbontásával sem tartottam szükségesnek a sietést; esperes társam több időre túlra menvén, kért, hogy mást bízzak meg az elnökléssel, de azt írtam, hogy nekünk nem sietős, bevárjuk, míg haza érkezik. S ma is úgy vannak a szavazatok felbontatlanul; azért sietek e sorokkal, hogy engemet se alteráljon, félre magyarázásra se adjon okot, az azután való ezen válaszom.” Felhozta példának, hogy a tiszáninzeni egyházkerület is megválasztotta a püspökét és a tisztikarát, és senki sem vádolta a másikat hűtlenséggel és áruhással. Patay esetében jelen volt az is, hogy az önszerveződést sokan rossz néven vették és őt tették felelőssé a kialakult helyzetért. A szavazás eredménye után a közgyűlés beiktatta a gyülekezetek által választott tisztviselőket, megszavazta a konventi zsinattartás szükségességét, egyszersmind ünnepélyesen beavatta hivatalába az új egyházkerület első püspökét, Balogh Elemért. Püspöki beiktatására 1921. június 22-én, egy szerdai napon került sor.

Gaál Veronika
(Eszterházy Károly Egyetem)
Prágai tavasz
a magyar külügyminisztériumi iratok tükrében
Az 1968 augusztusához vezető út
magyar vonatkozásai

Az 1968-as év eseményei, diáklázadásai, ifjúsági, emberi jogi és békemozgalmai mellett a kelet-közép-európai szovjet blokk országában lezajlott változásokkal az elmúlt harminc évben az érintett országokban és a nemzetközi történetírásban is egyre többet foglalkoznak. A kommunista pártállamok demokratikus átalakítását szorgalmazó értelmiségi törekvésekkel, a gazdasági és politikai reformelképzelésekkel egyidőben Jugoszláviában, Csehszlovákiában, de még Romániában és Magyarországon is újra megjelent a nemzeti-nemzetiségi kérdések iránti érdeklődés. Fél évszázaddal ezelőtt, a csehszlovákiai pártállam keretei közt kibontakozott rövid életű demokratikus fordulatban például kezdettől fogva kiemelt szerepet játszott a két többségi nemzet viszonyának föderatív rendezését a pártállami rendszer átalakításával egybekötő törekvés.

Fontos sajátossága ennek a rövid ideig tartó nemzetiségpolitikai reformfolyamatnak, hogy a cseh–szlovák viszony abszolút elsőbbsége mellett a többi nemzetiség, így a szlovákiai és a kis létszámú csehországi magyarság kérdése, együtt a lengyel, ruszin, ukrán és a csekély számú maradék német kisebbségi kérdésekkel együtt részévé vált annak a jogi rendezésnek, amely az 1968 októberében a föderációs törvénnyel egyidőben elfogadott nemzetiségi törvényben öltött testet. Az 1968. évi csehszlovákiai nemzetiségi törvény-előkészületek során napvilágot látott rendezési szándékok feldolgozása terén a legtöbb éppen a magyar nemzetiség ügyében történt, de a kérdéskör feltárása mindmáig esetleges és hiányos.

Korábbi kutatásaim során igyekeztem feltárni a demokratizálódási folyamat alatti szlovák és a szlovákiai magyar fél közt keletkező sajtóvitákat, a csehszlovákiai magyar ifúság önállósodásra való törekvését, valamint a kiváló jogász és jogtörténész, Gyönyör József munkásságát, amely tükrözi a nemzetiségi törvény elfogadása körüli törekvéseit.

A magyar történetírás feldolgozza a 68-as eseményeket, azonban nyilvánvalóan ezt magyarországi szemszögből teszi.

A cseh és szlovák történetírás sokat foglalkozik az év eseményeivel, köztük a cseh–szlovák viszony alakulásával, a föderáció körüli vitákkal, és az 1969. évi „visszarendeződéssel”, a Husák-rendszer decentralizációs politikájának okaival és következményeivel a demokratizálódó közéletben kezdettől fogva megjelenő nemzetiségi kérdésekkel, ezt azonban szinte kizárólag az egykori Csehszlovákia többségi nemzetének, a cseheknek és a szlovákoknak a viszonyát, elsősorban a föderáció körüli vitákat vizsgálva teszi.

Magyar nyelven eddig mindössze öt olyan kötet látott napvilágot, amely a szlovákiai magyarság szerepvállalásával (is) foglalkozik, s ezzel kapcsolatos dokumentumokat tartalmaz.

Kövesdi János 1990-ben kiadott forrásgyűjteménye elsősorban az augusztus 21-i megszállás utáni válogatott sajtóanyagot teszi közzé. Szabó Rezső, az egykori Csemadok KB vezető titkárának 2004-ben kiadásra került kötete pedig számos 1968–1969-ben keletkezett fontos dokumentumot közöl.

A legújabb, dokumentumokat közlő válogatás a Popély Árpád által közreadott 1968 és a csehszlovákiai magyarság című dokumentumgyűjtemény, mely a prágai tavasz 40. évfordulója alkalmából került kiadásra. Szarka László A multietnikus nemzetállam című könyvének egy fejezete vizsgálja az 1968. évi nemzetiségtörténeti folyamatokat. Ezek mellett egy-egy dokumentum- és interjúválogatás létezik még magyar nyelven, valamint pár tanulmány született a témában. Popély Árpád 1948–1989 közötti kisebbségtörténeti monográfiája az eddigi legrészletesebb feldolgozás.

Már ebből is láthatjuk, hogy a prágai tavasznak meglehetősen tág a szakirodalma, ennek ellenére azonban el kell mondanunk, hogy szlovákiai magyar szempontból ez a magyar–csehszlovák viszony mindmáig nem került feldolgozásra.

Jelen kutatás célja a budapesti Magyar Országos Levéltárban fellelhető Külügyminisztérium TÜK anyagainak vizsgálata. Célja az MSZMP és a magyar külügyminisztérium szlovák pártvezetéssel való kapcsolattartásának feltérképezése a korabeli dokumentumok feldolgozása alapján. A szlovák pártvezetéssel való kapcsolattartás mellett fontos annak vizsgálata, hogy az MSZMP és a magyar külügyminisztérium milyen mértékben tartott kapcsolatot a csehszlovákiai magyar vezetőkkel, mennyiben tartotta fontosnak a csehszlovákiai reformfolyamatban a magyar nemzetiségi kérdés nyomon követését. A kutatás fontos részét képezi Kádár János és Alexander Dubček találkozóinak forrásanyaga.

A kutatás gerincét a Magyar Országos Levéltár Külügyminisztériumának TÜK iratai szolgálják, melyek az 1968-as évből tartalmazzák Magyarország és a külállamok minden oldalú kapcsolatára, illetve a külállamok belső helyzetére és nemzetközi kapcsolataira vonatkozó iratokat.

A kutatás során a Magyarország és a külállamok minden oldalú kapcsolatának, illetve a külállamok belső helyzetére és nemzetközi kapcsolataira vonatkozó írások vizsgálatának eredményével sikerült feltérképeznem Csehszlovákia és Magyarország viszonyát az 1968-as évben és képet kaptam arról, milyen kapcsolatot tartottak fent a MSZMP vezetői a csehszlovákiai magyar vezetőkkel. A téma feldolgozása különösen jelentős, ugyanis mint már említettem, a cseh és a szlovák történetírás sokat foglalkozik az 1968-as év eseményeivel, köztük a cseh–szlovák-viszony alakulásával, a föderalizáció körüli vitákkal és az 1969. évi „normalizációval”, a Husák-rendszer decentralizációs politikájának okaival és következményeivel, azonban a két ország kapcsolatának feltárása mindmáig hiányos.

A Magyar Országos Levéltárban fellelhető iratanyagok segítségével lehetőségem nyílt az MSZMP és a magyar külügyminisztérium szlovák pártvezetéssel való kapcsolattartásának feltérképezésére is. A levéltári források segítségével sikerült körülhatárolni Kádár János és Alexander Dubček hivatali kapcsolatát és a források bár korlátozottan, de betekintést engedtek magánéleti kapcsolatukba is.

Az idő korlátozottságára való tekintettel előadásomban egy rövid áttekintést nyújtanék arról, hogy a prágai tavasz kezdetén a két pártvezető milyen kapcsolatot ápolt egymással. Az intervenció utáni időszakra most nem kívánok kitérni.

A csehszlovák reformfolyamat megindulása 1968 januárjában éppen egybeesett az új gazdasági mechanizmus bevezetésével Magyarországon. A magyar vezetés számára a prágai fejlemények hazai hatásának prognosztizálására alapvetően három, korántsem azonos kimenetelű forgatókönyv adódott:

1. A csehszlovákiai reformok szerencsés esetben korlátozott mértékűek lesznek, és a szovjetek, ha nem is nagy örömmel, de végül tudomásul veszik őket, valahogy úgy, ahogyan 1956 októberében Lengyelországban történt. Ez esetben Magyarország és Csehszlovákia a szovjet blokk két vezető reformországaként, egymást erősítve-támogatva mutathatna példát a többi országnak, úgy, ahogyan a hatvanas évek első felében Magyarország és Lengyelország járt élen a desztalinizációban.
2. A második, sokkal valószínűbb forgatókönyv szerint a csehszlovák reformok, amelyek elsősorban politikai jellegűek voltak, előbb-utóbb, (akár a vezetés eredeti szándékaival ellentétes módon), végül túlmennek a szovjet vezetés által elviselhető határokon, és ez végső megoldásként szovjet fegyveres beavatkozáshoz fog vezetni, ahogyan az 1956-ban Magyarországon is történt. A csehszlovákiai kísérlet bukása azonban egyúttal diszkreditálhat mindenféle,

a szovjetunióbeli modelltől eltérő útkeresést és reformot a szovjet blokkban, tehát komolyan veszélyeztetheti a magyar gazdasági reform sorsát is.

3. Létezett azonban egy harmadik lehetőség is: míg a széles körű prágai politikai reformok végül elfogadhatatlanok lesznek Moszkva számára, a korlátozott érvényű magyarországi átalakulás, amely nem fenyeget politikai destabilizációval, mint kisebbik rossz, zöld utat kap. A két eltérő kimenetelű folyamat összevetése pedig talán még némi szimpátiát is kelthet a szovjet vezetésben a magyar reformok iránt. A valóságban lényegében ez a harmadik forgatókönyv valósult meg 1968-ban és az azt követő években.

Kádár János és a magyar vezetés számára ezért 1968 elejétől valójában csak egy lehetőség adódott: mindent elkövetni annak érdekében, hogy lehetőleg az első forgatókönyv valósuljon meg, ha pedig az mégsem sikerül, akkor a harmadik, de semmiképpen sem a reformokat diszkreditáló második. Ez a meghatározottság magyarázza Kádárnak azt a kitartó törekvését, hogy a csehszlovák vezetőket kezdettől fogva óvatosságra, a reformok lassítására, a realitások tudomásulvételére intette, míg a szovjeteket és a blokk többi vezetőjét július közepéig – sőt, Moszkva esetében még azt követően is – arról igyekezett meggyőzni, hogy tanúsítsanak több megértést és nagyobb türelmet a prágai fejlemények iránt, a szocializmus ügye nincs még ott végveszélyben.

Alexander Dubček, a CSKP Központi Bizottsága 1968. január 1–3. közötti ülésén megválasztott új első titkára legelső nemzetközi találkozásán Kádár Jánossal folytatott tárgyalást. Miután Dubček január 10-én hivatalos moszkvai látogatásra kapott meghívót, néhány nappal később bizalmas üzenetben kért titkos találkozót a magyar párt vezetőjétől, hogy még moszkvai utazása előtt konzultálhassanak.

Dubček számára logikus választás volt Kádár megkeresése, hiszen a Magyarországon a hatvanas évek elején végrehajtott sikeres

desztalinizáció, a vezetés reformelkötelezettsége a magyar pártot helyből potenciális szövetségessé tették a prágai reformerek számára, akitől támogatást remélhettek politikájuk számára.

A következő találkozásuk már hivatalos keretek közt február 4-én zajlott Révkomáromban. Dubček moszkvai útját követően ismét Kádárral kívánt találkozni, aki szívesen fogadta ezt a lehetőséget. Kettejük találkozásáról mind a CSKP KB Elnökségének készült jelentés, mind Kádár János az MSZMP KB ülésén pozitívan nyilatkozott.

Dubček bizalma már a március 23-i drezdai találkozásakor kezdett meginogni Kádárban, ám ekkor még bizalmatlansága nem öltött testet irányába. A későbbiekben Dubček nehezményezte, hogy ezen a találkozón a magyar vezető nem lépett fel mellette és vette védelmébe a csehszlovák folyamatokat, ugyanis úgy vélte, ha amaz akár ilyen formában is hallatta volna hangját mellettük, nagyobb eséllyel indulhatott volna a csehszlovák reformfolyamat.

Kádár mindenestre már Drezdában visszafogottabb volt a csehszlovák programmal szemben.

Ellenérzéseit a június 16-i budapesti találkozásuk során Dubček elé tárta. Elmondta, hogy „nekünk is volt ilyesfajta akcióprogramunk...” „Nálunk például 1956 tavaszán ez bizonyos szituáció volt, s az összes ismert irányzatok, amelyek aztán októberben véres háborúba keveredtek egymással, mid az SZKP XX. Kongresszusára hivatkoztak.” Kádár ezen a találkozón már nyíltan kimondja, hogy minden olyat helyeselnek, ami a szocializmust erősíti, de nem helyeselnek semmit, ami annak pozícióit gyengíti.

A következő találkozásukra július 13-án Komáromban került sor, immár a korábbiaknál sokkal feszültebb hangulatban. A varsói találkozó előestéjén Dubček feltette a kérdést, miért volt szükséges ilyen gyors intézkedések közepette összehívni a varsói ötök találkozását, Kádár pedig egyértelműen felelősségre vonta a találkozón való részvétel elutasításáért. Úgy látta, ezzel „az ajtók bezárultak előttük”. Ezzel együtt tudjuk, hogy Kádár ekkor már

határozottan azon a véleményen volt, mint ahogy a külügyi jelentésből is ismerjük, hogy „[h]a azt mondom, hogy ellenforradalom van, és felülkerekedett az ellenforradalom, akkor őszintén szólva – így magunk között mondva – a legmesszebbekig el kell menni, s akkor én rögtön megszavaznám két kézzel, hogy szállják meg Csehszlovákiát a Varsói Szerződés erre hajlandó és aktív országai, mert még ezt is meg kell tenni, mert Csehszlovákiát nem veszítheti el a szocialista világ.”

A kérdés immár csak az volt, hogy mikor jön el a pillanat, amikor már nincs esély politikai megoldásra, és csakis a katonai invázió mentheti meg a helyzetet. Kinyilatkoztatása ellenére azonban Kádár mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy külső fegyveres beavatkozásra csak akkor kerülhet sor, ha egy adott országban az ellenforradalom már felülkerekedett.

A Dubček-vezetésnek, mely az augusztusi katonai beavatkozásig formálisan még kézben tudta tartani az eseményeket, ebben a helyzetben valójában két választási lehetősége volt:

1. az első, hogy megpróbálják a liberalizáció folyamatát olyan szintre korlátozni, amelyet a szovjetek valószínűleg még elfogadhatónak tartanak (az 1956-os Gomulka-modell). Ez azonban a január óta tartó folyamat, s különösen a már megvalósult sajtószabadság feltételei mellett komoly konfliktust okozott volna a hatalom és a társadalom viszonyában, így a várhatóan egyre erősödő társadalmi ellenállást valószínűleg végül belső erőkkel kellett volna elnyomni.
2. A második lehetőség az volt (és valójában mind Nagy Imre 1956-ban, mind pedig a prágai vezetők 1968-ban ezt választották), hogy megpróbálják elkerülni a konfliktust a társadalommal, és fokozatosan engednek a társadalmi nyomásnak. Ugyanakkor megkísérelték meggyőzni a szovjeteket arról, hogy a politikai reformok, bármennyire komolynak tűnnek is, még mindig a szocialista rendszer korlátain belül maradnak. Ezért nem hajtotta végre a csehszlovák

vezetés a szovjetekkel 1968 augusztusában Ágcsernyőn kötött egyezményt, mivel minden okuk megvolt arra, hogy azt feltételezzék, a közvélemény azt a prágai tavasz eszméje elárulásának tekintené, és igen heves ellenállást váltana ki a társadalom részéről. A szovjetek viszont ezt a tényt nyilvánvaló bizonyítéknak tekintették arra, hogy a prágai vezetés képtelen, és ami ennél is rosszabb, nem is akarja a szovjet elvárások szerint irányítani az eseményeket.

Ezzel pedig el is értünk 1968 augusztusáig, amikor is tudjuk, hogy augusztus 21-én a bevonuló csapatok közt a magyar csapatok is megszállták az országot. Kádár kezdeti vonakodása ellenére magyar csapatok bevonultak a magyarok vidékeire, hogy elfojsák hatvannyolc reformjait.

Összegzésül feltehetjük azt a kérdést, hogy amennyiben Kádár valóban a barátjának érezte Dubčeket, miért nem figyelmeztette már 1968 januárjában arra, mi az, amit megtehet, és mi az, ami életveszélyes.

Leszögezhetjük, hogy Kádárt nem foglalkoztatta se egy úgymond felkapaszkodott szlovák kommunista, sem Csehszlovákia sorsa, csak annyiban, amennyiben az összefüggött a saját pozíciójával, ahogy ez a magyar vezetés számára lehetséges forgatókönyvekből is kitűnt. Kádár János a gazdasági változások végrehajtását Magyarországon és saját hatalmának megőrzését, (különösen ez utóbbit) tartotta prioritásnak. Úgy vélem, a Kádár és Dubček barátságáról szóló történetek egy olyan mítosz részét képezik, amely Kádár felelősségének minimalizálási szándékával született meg a bevonulást követően.

TARTALOM

Bencze Dávid: Az érsekújvári államfordulat néhány aspektusa helytörténészek tollából	5
Bajcsi Ildikó, PhD: A komáromi zsidóság története az 1918–20-as és az 1938-as államváltások tükrében	8
Olosz Levente: A zsidó nemzeti mozgalom ébredése Erdélyben (1918–1920)	12
Tömösközi Ferenc, PhD: A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület 1921-es püspökválasztásának története	16
Gaál Veronika: Prágai tavasz a magyar külügyminisztériumi iratok tükrében	
<i>Az 1968 augusztusához vezető út magyar vonatkozásai</i>	20